

інструментом такої перевірки зарекомендував себе обґрунтований метод структурно-рівневого аналізу балансу підприємств. Виявилось, що зіставлення коефіцієнтів зміни в часі питомої ваги окремих груп активів (і пасивів) в загальній їх сумі дозволяє знайти (у разі значних відхилень цих коефіцієнтів від середніх величин) ті статті балансу, об'єктивність розрахунку яких не викликає довіри і потребує додаткової ретельної перевірки і можливого коригування даних фінансової звітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 25 ключевых книг по экономике: история экономических учений от XVIII в. до наших дней: анализ и комментарий / пер. с фр. А. Бейтон, А.

Казорла, К. Долло, А. М. Дре. – Челябинск : Урал, 1999. – 559 с.

2. Бланк И. А. Управление активами / Бланк И. А. - К. : Ника-Центр, 2000. – 720 с.

3. Всемирная история экономической мысли : в 6 т. Т. 2. От Смита и Риккардо до Маркса и Энгельса / гл. ред. В. Н. Черковец. – М. : МГУ им. Ломоносова М. В. ; Мысль, 1988. – 574 с.

4. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика : пер. с англ. / Дойль П. ; под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 1999. – 560 с.

5. Маркова В. Д. Стратегичний менеджмент / Маркова В. Д., Кузнецова С. А. – М. : Новосибирськ, 2000. – 263 с.

6. Шершньова З. Є. Стратегічні управління / Шершньова З.Є. – К. : КНЕУ, 2004. – 112 с.

Анотація. Стаття посвячена аналізу действующей системы управления экономической деятельностью предприятий железнодорожной отрасли и оценке достоверности их информационной базы.

Ключевые слова: управление экономической деятельностью, оценка информационной базы, конкурентоспособность предприятия.

Summary. The Article is dedicated to analysis acting managerial system by economic activity enterprise railway отрасли and estimation to validity their information base.

Keywords: economic activity management, estimation of the information base, competitiveness of the enterprise.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.

УДК 342.738:656.2(477)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ КОМЕРЦІЙНОЇ (КОНФЕДЕНЦІЙНОЇ) ТА СМНИЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТА УСТАНОВАХ «УКРЗАЛІЗНИЦІ»

Чердиченко О.Ю., к.е.н., доцент (УкрДАЗТ)

У статті розглянуто питання стану комерційної (конфеденційної) тасмниці в системі «Укрзалізниця», необхідність кодифікації, збереження та використання комерційної інформації на підприємствах та установах залізничного транспорту, надано рекомендації щодо систематизації роботи в цьому напрямку з метою уникнення нанесення економічної шкоди галузі.

Ключові слова: комерційна інформація, підприємства, залізничний транспорт

Вступ. Сьогодні в Україні, як і в інших країнах світу, в процесі підприємницької діяльності, при створенні нових технологій, в результаті інтелектуальної праці, виникають насичені найрізноманітнішими відомостями інформаційні об'єкти, що мають комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, перспективні технічні рішення,

результати маркетингових досліджень тощо, націлені на досягнення підприємницького успіху.

Інформація стала першоосновою життя сучасного суспільства, предметом та продуктом його діяльності, а процес створення, накопичення, збереження, передачі та обробки, в свою чергу, стимулював прогрес в галузі зняряд її виробництва. У зв'язку з новими інформаційними досягненнями,

державні кордони практично стають прозорими для обігу інформації. При цьому, чим більше зазначена галузь залучається в комерційний обіг, тим більше виникає потреба в захисті інтересів власників комерційної таємниці. Проблема захисту комерційної таємниці має багато аспектів, серед яких найважливішими є визначення правового положення комерційної таємниці, юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього права, регулювання відносин, які виникають в сфері обігу комерційної таємниці.

До однієї з основних транспортних галузей державного значення належить Державна адміністрація залізничного транспорту України («Укрзалізниця») — орган управління залізничним транспортом загального користування, підвідомчий Мінтрансзв'язку. До сфери управління Укрзалізниці входять шість залізниць — Донецька, Львівська, Одеська, Південна, Південно-Західна та Придніпровська, а також інші об'єднання, підприємства, установи і організації залізничного транспорту за переліком, визначеним Мінтрансзв'язку. Укрзалізниця, централізовано управляє процесом перевезень у внутрішньому і міжнародному сполученні та регулює виробничо-господарську діяльність залізниць у сфері організації цього процесу. [8]

Вітчизняна транспортна система унікальна не тільки у Європейському співтоваристві, а й у світі. Безпрецедентна вона й за своїм значенням для економіки країни й транспортного комплексу: обсяг перевезень залізницями в загальній транспортній системі країни становить майже 80% вантажообігу й близько 40% пасажирообороту. Україна входить до першої світової десятки країн з інтенсивності перевезення вантажів та пасажирів. [8] В той же час, незважаючи на статут природного монополіста, вдалого географічного розташування (територією держави проходять декілька міжнародних транспортних коридорів у напрямках Захід-Схід, Південь-Північ) «Укрзалізниця» працює на ринку надання транспортних послуг в умовах жорстокої конкуренції, як з національними авто перевізниками так і закордонними. Тому для збереження вказаних позицій в транспортній системі як країни так і Європейському співтоваристві «Укрзалізниця» повинна постійно працювати над стратегією подальшого розвитку своїх підприємств та установ, впроваджувати нові технології та розробки в області залізничного транспорту. В умовах економічної кризи, трансформації залізничної галузі до вимог євростандартів, найважливішим завданням «Укрзалізниці» є пошук нових форм отримання прибутку, збереження та розширення кількості клієнтів, збільшення уваги щодо комерціалізації підприємств та установ. Для цього повинна існувати та дієво працювати система захисту результатів праці та методик, що сприяють її ефективній,

результативній роботі, її діяльності, тобто система захисту конфіденційної інформації.

Згідно з даними Комісії Конгресу США з міжнародної торгівлі, американські компанії щорічно втрачають більше 70 млрд. доларів через недобросовісну конкуренцію іноземних компаній, у тому числі через промисловий шпіднаж. За підрахунками американських фахівців, втрата 20% інформації, що становить комерційну таємницю, веде до розорення підприємства протягом місяця в 60 випадках із 100. Це в повній мірі стосується і структур «Укрзалізниці», ознайомлення з планами та діями якої для корегування своєї транспортної стратегії зацікавлені конкуренти-перевізники.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Питання щодо змісту інформації, яка становить комерційну таємницю завжди викликало багато дискусій. Наприклад, щодо кореляції понять комерційної таємниці (конфіденційної інформації та інформації взагалі) та інтелектуальної власності. Інформація, згідно з законодавством України, є об'єктом права власності, але вона одночасно може бути й об'єктом права інтелектуальної власності.

Закон України «Про інформацію» під поняттям «інформація» розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

Деталізоване визначення поняття «інформація» міститься в іншому Законі України «Про захист економічної конкуренції» — це відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості. [1]

Що стосується використання понять «ділові секрети», «виробничі секрети», «торгівельні секрети» тощо, в Україні законодавцем визначено, що всі ці види секретів можна об'єднати в один узагальнюючий термін — комерційна таємниця, що і знайшло своє закріплення на законодавчому рівні. Згідно зі статтею 155 Господарського Кодексу України, серед об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання є й комерційна таємниця. Зокрема, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. [9] Саме вказана категорія відомостей налічується майже на кожному структурному об'єкті залізничного транспорту,

науково-дослідницькій чи учбово-виробничій установі галузі.

Проте, наявність у складі назви “комерційна таємниця” слова “таємниця” вносить певну неоднозначність в тлумачення цього поняття. Згідно зі статтею 30 Закону України “Про інформацію”, інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну та таємну. При цьому конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. До таємної належить інформація, що містить відомості, які становлять державну або іншу передбачену законодавством таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. [1]

Таким чином, комерційну таємницю, в залежності від змісту відомостей, які вона містить, можна розглядати як конфіденційну інформацію, так і іншу передбачену законодавством таємницю, крім державної таємниці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питанню стану комерційної (конфіденційної) таємниці підприємства присвячені праці Андрощука Г.А., Крайнева П.П., Кирдяшової Е., Клименко П.М., Сафаралиєва Г.К., Бердашкевича А.П. Дозорцева В.А. [12,13,14,16,19,20]

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Проте потребує поглибленого вирішення цілий ряд невирішених питань, серед яких відсутність чіткого визначення поняття “комерційна таємниця” з урахуванням інтересів як юридичних, так і фізичних осіб; розробки механізму здійснення прав власності на інформацію, віднесена до комерційної таємниці; методики визначення її вартості; визначення органу державної виконавчої влади, що буде формувати й реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю тощо.

На теперішній час, в Україні майже відсутні фундаментальні роботи в цьому напрямку і, як слідство, практичний досвід та навички поведінки з комерційною інформацією формується безсистемно, практично самотужки кожним власником комерційної таємниці.

Що стосується визначення органу державної виконавчої влади, який повинен формувати й реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю Законом України “Про Службу безпеки України” в статті 25 визначено, що до обов’язків СБУ віднесено “сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України”[11]. Як бачимо, формулювання даної норми не дозволяє чітко визначити, чи є СБУ саме тим органом державної виконавчої влади, який буде формувати і реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю, чи ні, чи ці

функції належать іншому державному органу. Крім того, законодавець не визначає, що розуміється під поняттям “сприяти”, а також механізм реалізації цього “сприяння”.

Таким чином метою статті є звернення уваги науковців та практиків з числа не тільки фахівців залізничного транспорту, керівників транспортного комплексу держави, а і відповідних міністерств та відомств, правоохоронних органів до необхідності розробки та впровадження системних заходів, алгоритму (моделі) щодо порядку кваліфікації, збереження та використання комерційної (конфіденційної) інформації на підприємствах та установах залізничного транспорту, надання рекомендації щодо систематизації роботи в цьому напрямку з метою уникнення нанесення економічної шкоди галузі залізничного транспорту. Вивчення та впровадження досвіду зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Комерційна таємниця є одним з найдавніших способів охорони результатів інтелектуальної діяльності. Давні майстри зберігали секрети своєї професійної діяльності задовго до виникнення перших правових засобів охорони виключних прав. Ці секрети передавались з покоління у покоління. Правова охорона комерційної інформації надавалася ще в Давньому Римі, де законом передбачався подвійний штраф за примушення рабів розкривати секрети своїх господарів.

Сучасне розуміння комерційної таємниці почало розвиватись в Англії під час промислової революції. У США перше задокументоване судове рішення стосовно комерційної таємниці датується 1837 роком.

У Російській Імперії вперше правові норми, спрямовані на захист т.зв. промислової таємниці, були прийняті ще в період царування Олександра II. Збереження «промислової таємниці» розглядалось як дієвий засіб захисту підприємців від недобросовісної конкуренції. Поняття комерційної таємниці припинило існування з прийняттям радянською владою у 1917 році Декрету «Про робітничий контроль».

У радянський період діяло правило про обов’язковість найширшого та безоплатного поширення кожного досягнення, отриманого на окремому підприємстві, про «обмін досвідом» на адміністративній основі. Ще в 1930 році XVI з’їзд ВКП(б) передбачив необхідність боротьби із секретністю. Хоча очевидно, що подібна відкритість обмежувалась сферою цивільної продукції, а таємниця існувала і захищалась адміністративними заходами, хоча й не мала характеру правової категорії.

Повернення інституту захисту комерційної таємниці до вітчизняного законодавства відбулось лише наприкінці існування СРСР. Уперше захист комерційної таємниці був визнаний у Законі СРСР «Про підприємства в СРСР» (№1529-І від 04.06.90), у

якому містилася спеціальна стаття, якою визначався термін «комерційна таємниця підприємства» та загальні риси правового її режиму. Під комерційною таємницею підприємства розумілись «пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам». Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту мали визначатися керівником підприємства, що в принципі практикується і в наш час. Види діяльності підприємств, відомості про які не можуть становити комерційної таємниці, визначалися Радою Міністрів СРСР «з метою запобігання приховуванню підприємством відомостей про забруднення навколишнього середовища та іншу негативну діяльність, яка може завдати шкоди суспільству». Відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і за порушення порядку охорони таких відомостей встановлювалась іншими законодавчими актами СРСР.

Крім того, у 1991 році було прийнято Основи цивільного законодавства Союзу РСР і республік. Стаття 151 Основ була спеціально присвячена «секретам виробництва» та встановлювала загальні ознаки цієї категорії, умови надання правового захисту та окремі особливості правового режиму. Включення цієї норми відбулось на виконання міжнародного зобов'язання, взятого на себе СРСР в Угоді про торгові відносини між СРСР та США від 01.06.1990 р. В Основах було закріплено умови, за яких власник інформації, яка складала секрет виробництва (ноу-хау), набував права захисту від її незаконного використання третіми особами. Ці умови були запозичені із згаданої Угоди. У свою чергу, відповідне положення Угоди фактично дублювало визначення «комерційної таємниці» із Уніфікованого Закону про комерційну таємницю США.

Ці положення були перенесені й у відповідне законодавство тоді ще Української РСР – Закон УРСР «Про підприємства в Українській РСР» (№887-ХІІ від 27.03.1991) та Основи цивільного законодавства УРСР. Так, у Законі «Про підприємства в Українській РСР» (стаття 30) (з жовтня 1992 року – Закон України «Про підприємства в Україні») було дослівно відтворено положення аналогічного Закону СРСР (лише із заміною Ради Міністрів СРСР на Кабінет Міністрів України). Також з'явилася норма (стаття 32) про відповідальність службових осіб організацій та органів, що проводять перевірку підприємства, за розголошення комерційної таємниці підприємства. Закон України «Про підприємства в Україні», у тому числі його положення щодо комерційної таємниці, діяли до 1 січня 2004 року, коли набув чинності Господарський кодекс України [12].

Необхідно визнати, що в країнах світу, де використовуються інформаційні об'єкти, які

представляють комерційну цінність, немає єдиного підходу до визначення поняття такої інформації. Застосовуються різні визначення: «ділові секрети», «виробничі секрети», «торгівельні секрети», «конфіденційна інформація», «комерційна таємниця», «ноу-хау» тощо [14].

Поняття комерційної таємниці є значно ширшим за своїм обсягом ніж «ноу-хау» або «секрети таємниці». Комерційна таємниця включає у себе «ноу-хау» як один з можливих компонентів. Під «ноу-хау» слід розуміти відомості про рішення у будь-яких сферах практичної діяльності (техніці, економіці, організації тощо), що допускає практичне використання та є придатним для участі в економічному обігу в силу невідомості та недоступності невизначеному колу осіб. Пропоноване рішення може являти собою як результат нової розробки, так і вже накопичені з часом знання, досвід, навички. На відміну від інших видів інформації, що можуть становити комерційну таємницю, «ноу-хау» полягає у вирішенні практичної задачі, у рекомендації до дії, воно не має чисто пізнавального або інформаційного характеру, це має бути рішення, що допускає здійснення.

Одне з найповніших визначень терміну «ноу-хау» було запропоновано в проекті російського Федерального закону «Про комерційну таємницю» (у варіанті, що був схвалений Федеральними зборами та відхилений Президентом РФ у 1999 році): «ноу-хау – охоронювані в режимі комерційної таємниці результати інтелектуальної діяльності, які можуть бути передані іншій особі та використані нею на законній підставі».

При цьому, «ноу-хау» чітко визначено як різновид комерційної таємниці, якому властиві також такі загальні ознаки як дійсна чи потенційна комерційна цінність у силу невідомості третім особам, відсутність вільного легального доступу, вживання адекватних заходів охорони.

Основні ознаки «ноу-хау» знаходимо також у законодавстві Європейського Союзу (яке хоча й стосується специфічної сфери трансферу або передачі технологій, у цілому вдало підкреслює особливості «ноу-хау»). Так, Регламентом Комісії ЄС №772/2004 від 27 квітня 2004 щодо застосування частини третьої статті 81 Договору [про заснування Європейського Співтовариства] до категорій угод про передачу технологій «ноу-хау» визначається як «сукупність незапатентованої практичної інформації, що є результатом досвіду або випробувань і яка є:

- секретною, тобто не загальновідомою або легко доступною;
- значимою, тобто важливою та корисною для виробництва товарів за угодою;
- визначеною, тобто описаною у достатньо повний спосіб так, що можна підтвердити, що вона відповідає критеріям секретності та значимості» (Official Journal L 123, 27.4.2004, р. 11. Набув

чинності 1 травня 2004 року та замінив Регламент №240/96) [15].

Термін «ноу-хау», що неодноразово вживається в українському законодавстві (у якому, проте, відсутнє його визначення), походить від англійського виразу «know-how» або «знаю як зробити» та вдало розкриває суть категорії, чітко визначаючи утилітарну спрямованість пропонуваніх рішень, їх характер як рекомендацій до дії. Уперше термін «know-how» з'явився у 1916 році в США у рішенні в судовій справі «Дізена проти Брауна» і з того часу почав широко застосовуватись у всьому світі, став звичним в економічному обігу. Адже, вираз «ноу-хау» є професіоналізмом, побутовим жаргоном, що набув повсюдного поширення у зв'язку зі своєю образністю, виразністю.

У наукових працях та іноземному законодавстві (зокрема, російському) паралельно вживаються також такі терміни як «секрети виробництва» та «виробнича таємниця» (рішення у сфері виробництва), «професійні секрети» (в одному з проєктів частини четвертої Цивільного кодексу РФ, що має стосуватись інтелектуальної власності, професійним секретом визнаються «відомості будь-якого характеру (технічні, економічні, організаційні тощо) про способи здійснення професійної діяльності»). Проте, ці варіанти не можна визнати вдалими, оскільки вони не адекватно, не точно окреслюють поняття «ноу-хау». Відомий російський науковець у сфері інтелектуальної власності В.Дозорцев у своїх працях запропонував новий термін – «секрети промислу». При цьому під «промислом» він розуміє професійну діяльність у будь-якій підприємницькій сфері [19].

У міжнародній практиці та актах, а також в законодавстві іноземних країн, найчастіше вживається термін «trade secret», який, як правило, перекладають як «торговий секрет». На користь цього свідчать визначення цього терміну в міжнародних актах (наприклад, в угоді TRIPS) та законодавстві окремих країн, насамперед США.

У 1997 році компанія «Coca-Cola» залишила індійський ринок для того, щоб захистити «секретну формулу» своїх напоїв. Компанія працювала в Індії 25 років і ринок з 550 млн. потенційних споживачів був прибутковим. Проблема виникла, коли в Індії було прийнято закон, що вимагав передачі технологій, якими володіли іноземні компанії, індійським підприємствам. Індійський уряд вимагав, щоб Coca-Cola передала 60% своїх акцій індійській дочірній компанії та розкрила свою технологію (секретну формулу) або припинила діяльність на території Індії. Coca-Cola безуспішно доводила, що її секретна формула була комерційною таємницею, а не технологією. Суперечці було покладено край, коли Coca-Cola покинула свої інвестиції в Індії з величезними для себе втратами, але не розкрила свою комерційну таємницю. Узагалі, формула Coca-Cola є найяскравішим прикладом можливої переваги

режиму комерційної таємниці перед патентним захистом, оскільки саме ця таємниця зберігає свою силу вже більше століття, тоді як дія будь-якого патенту давно б уже закінчилась.

«Укрзалізниця», як орган державного значення, має значний багатолітній досвід щодо роботи, використання та збереження відомостей, що містять держтаємницю. В її структурі, на правах самостійних одиниць, налічується відповідні підрозділи що працюють з таємною інформацією, займаються мобілізаційною готовністю, а співробітники вказаних структур чи особи що працюють з такою категорією відомостей мають відповідні допуски. Завдання вказаних органів та функціональні обов'язки їх співробітників чітко з'ясовано та регламентовано законодавчими і нормативними актами, але жодного відношення вони не мають до роботи з комерційною таємницею.

В той же час, залізнична галузь налічує значну кількість інформаційних масивів які можна кваліфікувати як комерційну таємницю, незважаючи на певні проблеми з їх кваліфікацією, що обговорювалися нами раніше. Служба статистики на залізницях, що було створено відповідно до наказу Генерального директора «Укрзалізниці» №392-Ц від 01.11.2006 року, в завдання яких входять організація та контроль оперативно-статистичного обліку і звітності на залізниці, своєчасне забезпечення достовірною інформацією керівників залізниці і її структурних підрозділів також не опікується питанням систематизації, контролю за використанням комерційної інформації. В результаті, підприємства та установи галузі самотужки вирішують вказані проблемні питання. Закон України «Про інформацію» визначає, що громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією, в тому числі комерційного характеру, одержаною на власні кошти, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушує передбаченої законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлюють для неї систему (способи) захисту [1].

Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, визначаються суб'єктом господарювання відповідно до законодавства. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці», не можуть бути віднесені до комерційної таємниці:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;

- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;

- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;

- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;

- документи про платоспроможність;

- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю [17].

Таким чином, відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці, наприклад підприємства, повинні мати такі ознаки:

- не містити державної таємниці;

- не наносити шкоди інтересам суспільства;

- відноситись до виробничої діяльності підприємства;

- мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги в конкурентній боротьбі;

- мати обмеження в доступі тощо.

З цього переліку не потрібно робити висновок про те, що до комерційної таємниці варто відносити значну кількість відомостей. Надмірне "утаємничування" може викликати втрату клієнтів, а отже прибутку, оскільки умови ринку потребують постійних клієнтів, широкої інформації про діяльність організації.

Загальні умови захисту прав інтелектуальної власності, зокрема комерційної таємниці, визначаються Цивільним кодексом України. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю забезпечується:

- правом на використання комерційної таємниці;

- виключним правом дозволяти використання комерційної таємниці;

- виключним правом перешкоджати неправомірному використанню комерційної таємниці, в тому числі забороняти таке використання.

Впроваджуючи систему захисту комерційної таємниці, її власник повинен враховувати економічну доцільність такої системи. Тут важливими стають два моменти:

- витрати на забезпечення економічної безпеки повинні бути, як правило, меншими в порівнянні з можливими збитками;

- заходи безпеки мають сприяти підвищенню економічної ефективності підприємництва.

Основними документами для ведення комерційної діяльності підприємством є Статут підприємства та Установчий договір, зареєстровані у

встановленому законодавством порядку. Документами, які регламентують взаємовідносини усередині підприємства є Колективний договір, Правила внутрішнього трудового розпорядку та Перелік відомостей, які містять комерційну таємницю підприємства. Статут підприємства – це основний документ, в якому обов'язково повинно бути зафіксовано положення про те, що підприємство має право на комерційну таємницю та організацію її захисту. В статуті повинно бути встановлено, хто визначає порядок захисту комерційної таємниці. Зафіксовані в Статуті положення надають підприємству можливість вимагати захисту його інтересів у державного та судового органу, включати вимоги про захист комерційної таємниці у всі види угод, домагатися відшкодування заподіяної шкоди у випадку викрадення комерційної таємниці, видавати нормативні документи що стосуються питань охорони комерційної таємниці, створювати структурні підрозділи для захисту своєї комерційної таємниці. В Колективному договорі необхідно передбачити взаємні обов'язки адміністрації та колективу працівників підприємства щодо забезпечення збереження комерційної таємниці [8].

На залізничному транспорті традиційно використовувався термін - «службова таємниця», як різновид конфіденційної таємниці. Він регламентує відносини між організацією та її працівником, що виникають з приводу інформації, яка отримана в службовому порядку (тобто у зв'язку з виконанням працівником своїх службових обов'язків) та відноситься до діяльності установи чи організації і її результатів. Службову таємницю складають відомості, які не повинні розголошуватись працівником у силу службових відносин, у тому числі в силу обов'язків, що мають трудовий або адміністративно-правовий характер. Підставою виникнення обов'язку дотримуватись конфіденційності інформації є трудовий договір. Суб'єктом обов'язку дотримуватись службової таємниці є фізична особа – посадова особа або працівник, який уклав трудовий договір з організацією. Порушення службової таємниці тягне за собою дисциплінарну відповідальність, яка також може полягати у відшкодуванні збитків. Слід відмітити що практика застосування терміну службова таємниця, робота з нею та її захист широко використовувалися в системі Міністерства шляхів сполучення (МШС) СРСР. Існує вона і в системі «Укрзалізниці» та є більш звичним терміном для залізничників.

Що стосується системи захисту комерційної таємниці то, на нашу думку, умовно виділяють два види охорони інформації, тобто два види інформаційної безпеки: пасивну й активну. Пасивна охорона характеризується тим, що власник інформації надає їй режим відкритості, доступності для всіх зацікавлених осіб, але ці особи не можуть використовувати її в комерційних цілях. Саме

власникові належить виключне право дозволяти кому-небудь використовувати цю інформацію. Таку охорону інформації встановлюють патентне та авторське право. Захист інтересів власника інформації у випадку її несанкціонованого використання реалізується в судовому порядку на підставі законодавства України. Прикладів інформаційних об'єктів, на які їхні власники поширюють пасивну охорону, досить багато: винаходи, корисні моделі, промислові зразки (дизайн), товарні знаки, фірмові найменування, музичні, драматичні, аудіовізуальні, літературні, письмові здобутки різного характеру, комп'ютерні програми, лекції тощо.

Активна охорона інформації, що більше підходить для охорони комерційної таємниці від несанкціонованого власником використання, пов'язана з тим, що власник встановлює певний режим доступу, наприклад, обмежує доступ до інформації вузьким колом фахівців з числа персоналу, організує режимні зони на підприємстві, використовує носії інформації, що роблять неможливим несанкціоноване копіювання тощо. Прикладом інформації, що може підпадати під активну охорону, та становити комерційну таємницю можуть слугувати відомості типу "ноу-хау", тобто відомості технічного характеру – режими, методики, технологічні карти тощо, результати різних досліджень, методи управління, а також інформаційні об'єкти, що мають настільки значну комерційну цінність, що власник – з міркувань доцільності або безпеки – надає цій інформації режим обмеження доступу. Із цього приводу слід відмітити існуючу практику саме активних заходів охорони такого роду відомостей в системі «Укрзалізниці».

Разом з тим, підприємства, установи та організації зобов'язані подавати перелічені відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою. Так, зокрема, право ознайомлюватись з відомостями, що становлять комерційну таємницю, та одночасно обов'язок дотримуватись режиму цієї таємниці, тобто не розголошувати її третім особам, встановлені законами України «Про державну податкову службу в Україні», «Про Антимонопольний комітет України», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», «Про міліцію», «Про статус суддів», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про природні монополії», Митним кодексом України тощо.

Висновки та пропозиції. Необхідно зважати на досить невеликий досвід України щодо захисту комерційної таємниці. В умовах планової

соціалістичної економіки СРСР для комерційної таємниці – атрибута ринкових відносин – не існувало ані економічної, ані юридичної основи. Комерційна таємниця в колишньому СРСР замінювалась системою відомчої секретності. Тому важливим є вивчення досвіду компаній провідних країн світу, адаптація іноземного законодавства, що стосується захисту комерційної таємниці до українських реалій.

Підсумовуючи викладене, необхідно зауважити, що коли інформація стає об'єктом власності, виникають певні питання щодо правомірності її використання і збереження. Це пов'язує з тим, що власність звичайна або інформаційна – це певного роду монополія особи на об'єкт права. Монополія дозволяє отримувати прибутки за дозвіл використовувати об'єкт. З метою розробки та впровадження системи, типового, діючого алгоритму збереження та використання комерційної інформації на підприємствах та установах різних форм власності, на нашу думку, було б доцільно відпрацювати його на прикладі (на базі) залізничного транспорту, як цілісного, державного органу, з централізованою формою управління, що працює з метою отримання прибутку від процесу перевезень та вже має певні напрацювання в цьому напрямку.

Для відпрацювання єдиної уніфікованої моделі кодифікації, збереження та використання комерційної інформації було б доцільно залучити можливості Юридичної служби «Укрзалізниці», Служби статистики, Технічної служби та їх підрозділів на залізницях. Після чого провести узагальнення та вивчення досвіду залізничників з залученням і використанням фахівців юристів та практиків виробництва. В основу системи можуть бути покладені відповідні положення Закону "Про державну таємницю" N 3855 від 21 січня 1994 року, адаптовані до завдань захисту комерційної таємниці. Запропоновану модель та рекомендації щодо її втілення надати законодавцям для розробки національної законодавчої бази збереження та використання комерційної інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про інформацію"
2. Закон України "Про авторське право і суміжні права"
3. Закон України "Про господарські товариства"
4. Закон України "Про підприємництво"
5. Закон України "Про захист економічної конкуренції"
6. Закон України "Про науково-технічну інформацію"
7. Закон України "Про охорону прав на промислові зразки"
8. Закон України "Про залізничний транспорт"
9. Господарський Кодекс України

10. Закон України "Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право"

11. Закон України "Про Службу безпеки України"

12. Андрощук Г.А., Крайнев П.П. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны. – Монография. – К.: Издательский Дом «Ин Юре»

13. Кирдяшова Е. "Информация как объект интеллектуальной собственности" // "Законодательство и практика средств массовой информации" № 11 (39). – М., 1997

14. Клименко П.М. Інформація як об'єкт інтелектуальної власності, що потребує охорони // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Зб. Матеріалів наук.-практ. конф., Київ, 16 – 17 травня 2001 року. – К.: Вид-во Європ. ун-ту

15. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 року та змінена 2 жовтня 1979 року

16. Сафаралиев Г.К., Бердашкевич А.П. Анализ правовой концепции режима коммерческой тайны / "АКДИ Экономика и жизнь". – М., 2004

17. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці»

18. Гражданское право: Том I. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 623-538; Том II. Полутом I. – М.: Волтерс Клувер, 2004

19. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей. – М.: «Статут»

20. Зенкин И.В. Право Всемирной торговой организации. – М.: Междунар. отношения, 2003

Аннотація. В статті розглянуті питання стану комерційної тайни в системі «Укрзалізничці», необхідність кодифікації, збереження та використання комерційної інформації на підприємствах та установах залізничного транспорту, надані рекомендації щодо систематизації роботи в цьому напрямку з метою уникнення нанесення економічного шкоди галузі.

Ключевые слова: комерційна інформація, підприємство, залізничний транспорт.

Summary. Questions of the condition of the commercial secret are considered in article in system "Ukrzaliznyci", need to codifications, conservations and use to commercial information on enterprise and institutions of the rail-freight traffic, is given recommendations for systematizations of the work in this direction for the reason avoiding the fixing of the economic harm to branches.

Keywords: commercial information, enterprise, rail-freight traffic.

*Рецензент к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*

УДК 658.15

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Шифріна Н. І., аспірант (ХНЕУ)

Обґрунтовано необхідність фінансово-економічного відновлення машинобудівного комплексу України. Проведено ретроспективний аналіз виробничого потенціалу, надано характеристику сучасного стану машинобудівних підприємств та окреслено пріоритетні напрямки їх стабілізації та подальшого розвитку.

Ключові слова: машинобудування, промислова продукція, фінансовий стан, тенденції розвитку.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Процеси структурної перебудови підприємств, які відбувалися за роки незалежності України характеризуються повільністю та незавершеністю. Внутрішнє становище більшості машинобудівних